

Vieroslava Holková

EURÓPSKE DIMENZIE SPOTREBY A KVALITY ŽIVOTA¹

Abstract: *The quality of life is a very wide concept, which is being surveyed in various connections. One of them is its measuring in connection to consumption. Consumption expresses the way of using material and spiritual wealth of society when satisfying needs of its members, who differ in terms of consumption interests and aims. In relation to life quality the function of consumption cannot be replaced, because it expresses a material side of fulfilling human needs and desires. In connection to increasing the quality of life it is important that the relation between consumption and the quality of life reaches a functional balance in the meaning of contributing to fulfilling reproductive but mainly developing needs of a man. There are considerable differences among single countries in the EU in level and structure of consumption and so in the level of quality of life. The quality of life in new EU countries is low; it is lagging in every aspect behind that of the developed countries. Reducing the differences among rich and poor Union members must be perceived as an inevitable process, which will probably take place in longer time horizon. This process is affected by present economic crisis and its negative side consequences, different economic potential of the countries and ability to use it, pension reforms, problems with indebtedness and keeping budget discipline in countries and so on.*

Keywords: *quality of life, measuring the quality of life, economic growth, GDP per capita, private household consumption, Human Development Index*

JEL: I 18, I 31, I 32, N 30

Úvod

Kvalita života je kategória, ktorá zachytáva rôzne parametre ľudského života, životné podmienky jednotlivca, spoločenskej skupiny, ako aj celej spoločnosti. Označuje sa za viacrozmerný pojem, pretože jeho obsahom sú materiálne, duchovne, kultúrne, spoločenské a iné stránky života, pričom má aj svoj vnútorný rozmer – *percepciu*.

¹Príspevok je výstupom vedeckého projektu VEGA č. 1/0570/11 *Spotreba a kvalita života domácností SR vo väzbe na ich spotrebiteľské rozhodovania v európskom kontexte*.

Kvalita života sa vyvíja a zlepšuje protirečivo, výrazne diferencovane nielen z celosvetového pohľadu, ale aj z pohľadu jednotlivých spoločností. Pre ekonomicky najvyspelejšie krajiny sveta je charakteristické štádium masovej spotreby, ktoré je zamerané na zvyšovanie materiálnej stránky kvality života. Na druhej strane sú na svete krajiny, ktoré zápasia s chudobou, a to do takej miery, že v ich prípade je výstižnejšie hovoriť o *podprahovej kvalite* života.

Aj v EÚ existujú značné rozdiely v kvalite života, a to tak medzi pôvodnými a novými členskými krajinami EÚ, ako aj medzi severom a juhom. Kvalita života nových krajín EÚ je nízka, vo všetkých aspektoch zaostávajúca za kvalitou života ekonomicky vyspelých krajín. Integrovaný proces tieto rozdiely zvýraznil a viac zviditeľnil, súčasne nastolil požiadavku vyrovnávania kvality života v zmysle približovania sa atribútom vyspelých krajín, poukázal na európsku dimenziu spotreby a kvality života, ale naznačil aj nevyhnutnosť zachovania pôvodnej vlastnej identity jednotlivých krajín.

1 Teoretické východiská kvality života

Dnes je kvalita života prezentovaná ako veľmi široká, komplexná kategória. Predpokladom vytvorenia komplexného pohľadu na kvalitu života je zachytenie všetkých podmienok a vzťahov, v ktorých človek žije, rozvíja svoje schopnosti, naplňa svoje predstavy o sebarealizácii, naplňa túžby o dobrom a spokojnom živote. Ide teda o zachytenie tak vonkajších podmienok života človeka, ako aj o vyjadrenie jeho vnútorných pocitov a prežitkov. Podľa mnohých autorov komplexný pohľad na kvalitu života vzniká vtedy, ak sú v nej zahrnuté dve relatívne samostatné časti, ktoré majú povahu subjektívnej i objektívnej stránky života. [6] Analýza týchto dvoch stránok kvality života umožňuje na jednej strane jej vyjadrenie v širších súvislostiach, na druhej strane vytvára problém syntézy výsledkov skúmaných častí, keďže obsahujú rôznorodé stránky života človeka.

Na problematiku kvality života reagujú viaceré vedné odbory, ako napr. sociológia, psychológia, medicína, ekonómia, a preto sa súčasné štúdium kvality života považuje za interdisciplinárny odbor. Výskum kvality života z pohľadu jednotlivých vied vedie k tomu, že ich teoretické vymedzenia tejto kategórie, ako aj zvolené metódy jej skúmania, sú zásadne rozdielne. To spôsobuje, že kvalita života má mnoho interpretácií, takže jej obsah nie je jednoznačne a najmä jednotne stanovený. Keďže prístupy ku kvalite života, ako aj spôsoby jej skúmania sú rozmanité, základným a pretrvávajúcim problémom v tejto oblasti je hľadanie jednotnej, všeobecne akceptovanej definície, ktorá by zachytávala kvalitu života v jej komplexnosti.

Rôznorodosť názorov na definičné vymedzenie kvality života, ako aj rozdielne metodologicko-aplikačné prístupy jej naplnenia vyplývajú predovšetkým zo zvoleného uhla pohľadu na túto kategóriu. Vedecké štúdie ponúkajú rôzne metódy skúmania kvality života a nástroje jej merania. Ich výber a použitie závisí od definičného vymedzenia tohto pojmu, zvolených domén (dimenzií, resp. zložiek) kvality života, ako aj od účelu, ktorému majú výsledky slúžiť.

Kvalita života sa môže skúmať ako celostný pojem, vtedy je vnímaná v najširšom význame a spája sa súhrnne s rôznymi činiteľmi materiálnej, biologickej, psychologickej, sociálnej, kultúrnej a spirituálnej povahy, ktoré vytvárajú jednotlivé zložky kvality života. Tieto činitele celostne prispievajú k dobrému životu, k pohode a spokojnosti s vlastným životom. V širšom chápaní kvalita života vyjadruje pozíciu hodnoty vlastného života v určitom vývinovom období človeka. V užšom ponímaní sa kvalita života považuje za mieru životnej spokojnosti a pohody človeka v konkrétnej situácii, resp. v dlhšom časovom horizonte.[1] Kvalita života sa však môže analyzovať aj ako fragment v zmysle orientácie len na čiastkové oblasti života so zreteľom na ich empirické skúmanie a merateľnosť.

V teoretickej i praktickej rovine sa stretávame s viacerými koncepciami kvality života, ktoré vychádzajú z odlišných úrovní. [14] Preto pri výskume kvality života musí byť vopred ujasnené, ktorou rovinou sa analýza kvality života bude zaoberať. Ide teda o skúmanie kvality života, ktoré môže spočívať v hodnotení životnej úrovne a kvality života národnej populácie, môže však spočívať v porovnávaní napĺňania potrieb špecifických skupín obyvateľov, ale môže ísť aj o meranie kvality života jednotlivca v podobe dosiahnutého stupňa uspokojených potrieb a individuálnej spokojnosti.

Ak sa tento pojem používa v kontexte spoločnosti, vníma sa ako kvalita života v danej krajine a zohľadňujú sa v ňom podmienky na dobrý život. Kvalita života jednotlivca je daná osobným významom jednotlivých domén kvality života pre neho samého a rozsahom, v akom je schopný ich napĺňať. V tejto súvislosti R. Veenhoven [20] navrhol sledovať dva druhy kvality života – predpokladanú (presumed) kvalitu života a skutočnú (apparent) kvalitu života. Dôvodom tohto rozlíšenia je skutočnosť, že dobré podmienky nemusia nevyhnutne znamenať dobrý život. Ako príklad možno uviesť pohľad na kvalitu života v prípade zlého psychického či fyzického stavu konkrétnej osoby, keď sa ekonomické hodnotenie kvality života rozširuje o sociologické, psychiatrické či medicínske kritérium.

Rozmanité prístupy ku kvalite života dávajú široké možnosti použitia tejto kategórie na rôzne účely, majú rôzne poslanie a význam pre hodnotenia konkrétnych podmienok reálneho života jednotlivca i celej spoločnosti až po hodnotenie úspešnosti sociálnej politiky danej krajiny.

Napriek širokému spektru prístupov ku kvalite života sa objavujú snahy o hľadanie nových ciest. Koncipovanie nových prístupov ku kvalite života a jej ukazovateľov nie je zo strany odborníkov rovnako prijímané. V literatúre možno nájsť pomerne veľké množstvo indikátorov a tak vzniká názor, že ďalšie rozširovanie ich množstva nemusí prispievať k objektivizácii merania kvality života. Zástancovia tohto názoru tvrdia, že pozornosť by sa mala upierať viac na doteraz používané indikátory a ich vylepšovanie v zmysle výraznejšieho zachytenia vnútorných príčinných súvislostí, ktoré umožnia identifikovať kauzálny vzťah medzi vzniknutým problémom, jeho prejavmi a spôsobmi riešenia. Vylepšovania indikátorov by sa mali uberať smerom k posilneniu ich vypovedacej schopnosti a ich výraznejšej previazanosti na sledo-

vaný cieľ. Na druhej strane sú tu tendencie objavovať nové metódy merania kvality života a jej nové ukazovatele. Tento problém nemá zatiaľ konečné riešenie, ostáva otvorený tak, ako je otvorený aj proces hľadania nových definícií kvality života.

2 Kvalita života z pohľadu spotreby

Pomerne často sa kvalita života spája s inováciou a modernizáciou štruktúry potrieb, s možnosťami ich saturácie v danej spoločnosti, čo znamená analyzovanie kvality života z pohľadu spotreby. Skúmanie kvality života v kontexte spotreby má svoje historické i obsahové opodstatnenie – v 60. rokoch minulého storočia bol pojem kvalita života spájaný so spotrebou. V tom čase sa používal ako kritika masovej spotreby. [5]

Aj dnes má skúmanie kvality života na základe dosiahnutej úrovne uspokojovania potrieb svoje opodstatnenie a význam, a to nielen preto, že spotreba je existenčnou podmienenosťou života každého človeka, a teda reálnou súčasťou a dôležitou doménou kvality života, ale aj z dôvodu jej jednoduchšej kvantifikácie a dostupnosti množstva údajov.

Kvalita života je vnímaná na jednej strane ako vyjadrenie túžob človeka po dokonalejšom a spravodlivejšom živote, a na druhej strane je to spotreba ako jej súčasť, zrealizovanie a napĺňanie, aj keď nie vyčerpávajúce, v konkrétnych možnostiach a reáliách doby, ale aj konkrétneho individua, a často aj ako náhrada za súhrn týchto očakávaní a túžob a deformácia pôvodných potrieb a hodnôt. [16] Kvalita života sa teda vzťahuje aj na spotrebu.

Spotreba vypovedá o stupni nasycovania potrieb, svojou štruktúrou a úrovňou sa významnou mierou podieľa na formovaní kvality života. I keď spotreba je dôležitou zložkou a prirodzenou súčasťou kvality života, nemôže ju plne nahradiť. Medzi spotrebou a kvalitou života pôsobí veľmi dôležitý, navzájom podmienený vzťah. Z pohľadu zvyšovania kvality života a dosiahnutia jej efektívnych foriem by mal byť vzťah medzi spotrebou a kvalitou života vyváženým vzťahom, pretože v určitých extrémnych situáciách, ako napr. v stave núdze alebo bohatstva, môže spotreba plniť deformujúcu úlohu. Problém dosiahnutia vyváženého vzťahu medzi spotrebou a kvalitou života sa objavuje aj v ekonomicky najvyspelejších krajinách sveta, ktoré sa vyznačujú silnou orientáciou na materiálnu stránku spotreby, jej kvantitatívny rast a trend k samoúčelnej spotrebe.

Vo všeobecnej rovine sa za optimálny stav považuje *funkčná vyváženosť spotreby a kvality života*. Základom riešenia uvedeného vzťahu by malo byť dosahovanie takej štruktúry spotreby, ktorá by prispievala k naplneniu nielen reprodukčných, ale predovšetkým rozvojových potrieb a hodnôt človeka. To znamená, že spotreba nemôže byť zameraná len na saturáciu klasických základných potrieb. V súvislosti s dosahovaním funkčnej vyváženosti sa spotreba musí rozšíriť o napĺňanie potrieb postmaterialistických hodnotových orientácií a aktivít v podobe zvýšeného významu a záujmu o individuálne vzdelávanie a celoživotné vzdelávanie členov spoločnosti, v podobe posilneného záujmu o rôzne formy kultúry, aktívne formy

trávenia voľného času, udržiavanie dobrého zdravotného stavu, celkovej fyzickej i psychickej kondície, spoločenských kontaktov, dosiahnutie určitých statusových pozícií v danej spoločnosti a pod. Uvedené prvky spotreby by sme mohli označiť ako tzv. *produktívne zložky spotreby*. [19] *Produktívna spotreba* má podobu „konzumácie“ takých statkov a služieb, ktoré uspokojujú nadstavbové potreby spojené s rozvojom osobnostných i profesionálnych schopností človeka. Tento trend zatiaľ v reálnych životných aktivitách našich domácností, ale aj v ostatnom svete, nie je dostatočne preukázaný.

Pre slovenské domácnosti dosahovanie uvedenej funkčnej vyváženej predstavuje pomerne zložitý a dlhodobý problém, ktorý sa objavil začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia, keď došlo k výraznej sociálnej diferenciacii našej spoločnosti. Štruktúru a obsahovú náplň spotreby a kvality života silne ovplyvnilo utváranie trhovej ekonomiky. Väčšina slovenskej populácie sa dostala do takej sociálno-ekonomickej situácie, ktorá znamenala obmedzovanie v spotrebe a výrazné zníženie kvality života. Hoci sa slovenské domácnosti postupne adaptovali na nové ekonomické podmienky a aktívne si ich osvojovali, prebiehalo to v diferencovanom zábere. Výsledkom tohto procesu sú pretrvávajúce nerovnosti v spotrebe i kvalite života, a to tak medzi jednotlivými spoločenskými skupinami, ako aj medzi regiónmi. [10]

3 Komparácia spotreby vo vybraných krajinách EÚ

Životná úroveň v EÚ sa v poslednom desaťročí výrazne menila, a to nielen v pôvodných krajinách, ale aj v novoprijatých krajinách EÚ po roku 2004. Naďalej však zaznamenávame medzi jednotlivými krajinami EÚ veľké nerovnosti rôzneho typu. Základom väčšiny nerovností je rozdielna ekonomická výkonnosť členských krajín.

Tab. č. 1

HDP na obyvateľa v PKS ako % (EÚ-27 = 100)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
EÚ-27	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
EÚ-25	105	105	105	105	104	104	104	104	104	103	103
EÚ-15	115	115	115	114	114	113	113	112	112	111	111
Bulharsko	27	28	29	31	32	34	34	36	38	41	-
Česko	69	68	70	70	73	75	76	77	80	80	80
Dánsko	131	132	128	128	124	126	124	124	121	120	117
Fínsko	115	117	115	115	113	116	114	114	118	117	110
Francúzsko	115	115	116	116	112	110	111	109	108	108	107
Maďarsko	55	55	59	62	63	63	63	63	63	64	63
Nemecko	122	118	117	115	116	116	117	116	116	116	116
Poľsko	49	48	48	48	49	51	51	52	54	56	-
Rumunsko	26	26	28	29	31	34	35	38	42	-	-
Slovensko	50	50	52	54	55	57	60	63	68	72	72
Švédsko	126	128	123	122	124	126	122	123	125	122	120
Veľká Británia	118	119	120	121	122	124	122	120	117	116	116

Prameň: spracované z údajov Eurostatu.

Najväčším zaostávaním vo výkonnosti sa vyznačujú nové krajiny EÚ. Ich kúpna sila výrazne zaostáva za európskym priemerom, čo sa premieta do úrovne spotreby a jej štruktúry. Podiel osôb, ktoré majú sťažený prístup, resp. vôbec nemajú prístup k statkom uspokojujúcim základné životné potreby, je v týchto krajinách podstatne vyšší ako vo vyspelých krajinách.

Podľa údajov tabuľky č. 1 o vývoji HDP na obyvateľa vyjadreného v parite kúpnej sily najvyššiu úroveň HDP dlhodobo dosahuje Švédsko, ďalej nasleduje Dánsko, Veľká Británia, Nemecko a Fínsko. Najnižšiu úroveň má Bulharsko, Rumunsko a Poľsko. I keď v krajinách V-4 sledujeme rastúci trend HDP na obyvateľa, tieto krajiny vykazujú 56 – 80 % priemeru EÚ-27.

Disparity v ekonomickej výkonnosti spôsobujú aj disparity v spotrebe a kvalite života. V krajinách únie existujú zreteľné rozdiely v úrovni spotreby a v jej štruktúre. Keďže v tomto zoskupení sú dnes už integrované krajiny s rôznou ekonomicou výkonnosťou, ekonomicou úrovňou a teda aj spotrebou, pre komparáciu je dôležitá skupina krajín, s ktorou sa budeme porovnávať. Najviac zhodných znakov v štruktúre spotreby máme s krajinami V-4.

Tab. č. 2

Štruktúra výdavkov krajín V-4 v %

Peňažné výdavky v % na:	SR		ČR		Poľsko		Maďarsko	
	2000	2008	2000	2008	2000	2008	2000	2008
Potraviny, nealkohol. nápoje	23,6	17,1	19,0	15,9	21,3	19,9	19,1	16,8
Alkoholické nápoje	6,0	4,8	9,0	7,4	7,0	6,4	8,1	10,0
Oblečenie a obuv	5,3	4,6	5,3	4,4	4,9	4,4	4,5	3,5
Bývanie, voda, palivá, elektrina, plyn	22,9	23,8	21,0	21,1	22,3	22,9	18,9	18,7
Nábytok, bytové vybavenie, údržba	4,7	6,9	6,0	5,4	4,5	4,4	6,6	5,8
Zdravie	1,9	3,5	1,4	2,2	4,2	3,9	3,3	3,9
Doprava	8,9	7,6	11,1	12,0	10,6	9,3	15,1	15,5
Pošty a telekomunikácie	3,3	3,8	2,1	3,7	2,9	3,2	4,2	4,2
Rekreácie, kultúra	8,5	9,9	11,5	11,1	8,6	7,8	7,5	7,6
Vzdelanie	0,6	1,4	0,6	0,8	1,5	1,2	1,1	1,1
Reštaurácie, hotely	7,7	6,5	7,3	6,8	3,3	2,7	4,9	5,0
Ostat. tovary a služby	6,6	10,0	5,9	9,2	9,0	13,8	6,7	7,8

Prameň: Eurostat

Prvým zhodným znakom je pomerne vysoký podiel výdavkov na potraviny a nealkoholické nápoje. Hoci tieto výdavky v krajinách V-4 klesali, ich podiel na celkových výdavkoch je v porovnaní s ekonomicke vyspelými krajinami naďalej vysoký. Ďalším spoločným znakom je vývoj výdavkov na bývanie, vodu, elektrinu a plyn. Uvedené výdavky sa zvyšovali tak, že roku 2008 tvorili najväčšiu položku v spotrebnom koši každej krajiny V-4, pričom rast týchto výdavkov nemožno plošne spájať so zvyšovaním kvality bývania. Vo veľkej miere to bol dôsledok rastu cien energií a palív.

Ak budeme porovnávať štruktúru spotreby našich domácností so štruktúrou spotreby vyspelých krajín, zistíme, že v dosahovaní ich úrovne kvality života v oblasti materiálneho zabezpečenia máme značné rezervy. Platí to aj pre ďalšie nové členské krajiny EÚ (pozri tabuľka č. 3).

Tab. č. 3

Štruktúra spotreby domácností vybraných krajín EÚ roku 2009 v %

Rok 2009	EÚ-27	FI	GB	D	LT	BG	RO	SR	ČR	H
Potraviny, nealkoholické nápoje	13,09	12,99	9,33	10,16	31,56	37,20	41,2	18,34	19,10	22,03
Alkoholický nápoje	3,71	3,19	3,55	3,38	4,46	5,70	6,70	4,44	2,90	3,40
Oblečenie a obuv	6,30	3,96	5,31	5,37	9,47	4,10	6,20	4,41	4,50	5,01
Bývanie, palivá, voda, elektrina, plyn	20,62	27,54	22,52	26,94	14,12	15,10	15,20	26,00	21,80	19,49
Nábytok, bytové vybavenie, údržba	6,72	5,65	5,14	5,89	4,67	3,80	4,80	6,39	6,70	4,64
Zdravie	3,30	3,84	1,57	2,79	4,38	5,70	4,20	3,03	2,40	3,94
Doprava	13,90	15,01	15,21	11,56	9,72	5,70	6,50	8,27	10,10	14,80
Pošty, telekomunikácie	2,58	2,63	2,11	6,70	5,89	5,00	5,10	3,83	4,60	6,67
Rekreácie, kultúra	9,62	10,75	11,33	12,76	5,15	3,50	4,70	9,52	11,00	8,44
Vzdelanie	1,15	0,15	1,43	0,55	1,12	1,90	1,10	1,45	0,60	0,86
Reštaurácie, kaviarne, hotely	8,62	4,55	10,40	7,18	4,44	3,40	1,30	5,34	5,90	3,27
Ostatné tovary a služby	10,58	9,74	12,10	6,72	5,02	8,90	3,00	8,98	10,40	7,45

Prameň: Eurostat

Legenda skratiek: FI – Fínsko, GB – Veľká Británia, D – Dánsko, LT – Litva, BG – Bulharsko, RO – Rumunsko.

V ekonomicky vyspelých krajinách sú výdavky na bývanie podstatne vyššie ako výdavky na potraviny. V krajinách s nižším životným štandardom je to spravidla naopak, výdavky na výživu sú vyššie, resp. pomerne vysoké. Tieto výdavky tvoria tzv. autonómnu časť spotreby a vo všeobecnosti platí, že vo vyspelých trhových ekonomikách nie sú silno závislé od zmien príjmov domácností. V Rumunsku tvorili výdavky na potraviny 41,2 % celkových výdavkov, v Bulharsku to bolo 37,20 % a Litve 31,56 %. Na Slovensku domácnosti roku 2009 na potraviny vynakladali 18,34 % celkových výdavkov, roku 2000 to bolo 23,6 %. I keď sa tieto výdavky postupne znižovali, v porovnaní s vyspelými krajinami EÚ sú stále vysoké. Zaostávanie pretrváva aj v iných položkách, ako sú výdavky na dopravu a spoje, rekreácie a kultúra, reštaurácie a kaviarne.

Význam tohto porovnávania nespočíva len v hľadaní spoločných či rozdielnych črt v spôsobe života a v životnom štandarde jednotlivých krajín, ale predovšetkým v odhaľovaní rezerv a možností znižovania disparít v spotrebe. Na to, aby sa spotrebná štruktúra našich domácností výraznejšie priblížila k najvyspelejším krajinám alebo aspoň k priemeru EÚ-15, mali by domácnosti predovšetkým viac znížiť výdavky na potraviny a na druhej strane musia rátať s ďalším zvýšením tých výdavkov, ktoré výraznou mierou prispievajú k modernizácii života a k zvyšovaniu kvality života.

Doterajšie dlhodobejšie vývojové trendy členských štátov EÚ, a to i napriek vyššie uvedeným rozdielom v spotrebe, naznačujú, že k istej štandardizácii dochádza, čo však nemožno považovať za homogenizáciu v spotrebe, životnom štýle a v spôsobe života. Nakoniec, cieľom ekonomickej konvergencie nie je dosiahnutie absolútnej unifikácie a rovnakosti v spotrebe, ale zachovanie racionálnej mnohotvárnosti, ktorá vyplýva z geografických špecifik krajín, ich kultúrnych tradícií a autentických životných foriem.

4 Kvalita života v EÚ

Jednou z možností zisťovania kvality života je jej hodnotenie na základe dosiahnutej spotreby, jej veľkosti i štruktúry. Spotreba domácností ako zložka kvality života na mikroúrovni odzrkadľuje materiálnu úroveň každodenného spôsobu života človeka. Porovnávaním údajov o kvalite života vo väzbe na spotrebu vzniká obraz o existenciálnej kvalite života. Na tento účel sa používajú čisté peňažné výdavky domácností v členení podľa základných sfér spôsobu života, t. j. v členení na *mimopracovný čas*, *voľný čas* a *prierezové oblasti*. [15]

V štrukturálnej skladbe výdavkov na *mimopracovný čas* dominujú tie činnosti, ktoré sú zamerané na uspokojovanie základných materiálnych a reprodukčných potrieb. Druhou sférou kvality života je *voľný čas* vo všeobecnosti chápaný ako časť dňa, kedy sa človek venuje podľa vlastného uváženia, výberu a možnosti takým aktivitám, ktoré prispievajú k jeho relaxácii, seberealizácii a sebazdokonaleniu. Treťou sférou kvality života sú *prierezové oblasti*, ktoré zaberajú činnosti a aktivity prelínajúce sa ostatnými sférami spôsobu života a ktoré prispievajú k modernizácii spôsobu života. [15]

Tab. č. 4

Sféry kvality života vybraných krajín EÚ v rokoch 2000 a 2009 v %

	Mimopracovný čas		Voľný čas		Prierezové oblasti	
	2000	2009	2000	2009	2000	2009
Fínsko	59,44	57,17	15,83	15,45	24,73	27,38
VB	44,56	47,42	24,32	23,16	31,12	29,42
Dánsko	59,40	54,53	17,31	20,49	23,29	24,98
Slovensko	64,99	62,61	16,09	16,31	18,92	21,08
Česko	59,95	57,40	14,77	17,50	25,28	25,10
Maďarsko	63,76	58,51	11,11	12,57	24,94	28,92
Litva	69,16	68,66	10,34	10,71	20,41	20,63
Bulharsko	72,60	71,60	11,30	8,80	16,10	19,60
Rumunsko	83,20	78,30	5,40	7,10	11,40	14,60

Prameň: Eurostat, Štatistické úrady jednotlivých krajín EÚ.

Z hľadiska úrovne kvality života sledovanej podľa jej sfér má najvhodnejšiu skladbu výdavkov Veľká Británia, kde domácnosti na uspokojovanie základných potrieb vynakladajú 47,42 % celkových výdavkov, na voľný čas a rôzne formy od-
dych 23,16 % celkových výdavkov a na služby a modernizáciu života 29,42 %. Najmenej vhodnú skladbu výdavkov majú domácnosti v Bulharsku, Rumunsku a v Litve, keďže ich výdavky v neúnosne vysokej miere smerujú do mimopracov-
ného času.

Z hodnotenia kvality života na základe materiálneho aspektu a spotreby vyplýva, že veľký podiel výdavkov na mimopracovný čas a nízky podiel výdavkov na voľ-
ný čas je prejavom vysokej finančnej náročnosti uspokojovania základných potrieb, na druhej strane je prejavom odkladaných spotrebných aspirácií modernizácie života a nedostatočného osobného rozvoja, čo je charakteristické pre nové krajiny EÚ.

Ďalšou možnosťou vyjadrenia kvality života je *index ľudského rozvoja (HDI)*. Tento index patrí medzi najznámejšie a najviac používané ukazovatele vyjadrujúce
kvalitu života v širších súvislostiach, teda v spoločenskom rámci. HDI je sociálno-
ekonomickým ukazovateľom, ktorý meria úroveň rozvoja krajiny na základe troch
základných faktorov ľudského rozvoja, ktorými sú: dlhý a zdravý rozvoj, úroveň
vzdelania a životný štandard. Index ľudského rozvoja je označovaný ako ukazovateľ
vyspelosti krajiny a podmienok na život ľudí, ktorý umožňuje hodnotenie kvality
života na makroekonomickej úrovni.

Podľa Human Development Report 2009 a zistených hodnôt HDI má z celko-
vého počtu 182 porovnávaných krajín najvyššiu kvalitu života Nórsko, ďalej nasle-
dujú: Austrália, Island, Kanada. Do skupiny s najvyšším stupňom ľudského rozvoja
sa dostalo 38 krajín, medzi ktoré sa zaradilo napr. Fínsko, Nemecko a ČR. Slovensko
sa umiestnilo na 42. mieste, čo znamená, že sa nachádza v kategórii krajín s vys-
kým stupňom ľudského rozvoja. Na Slovensku sa podľa tohto indexu žije lepšie
než v iných 140 krajinách sveta. [21]

Rôzna úroveň ľudského rozvoja vyjadrená pomocou HDI sa nachádza aj v EÚ-
27. Krajiny EÚ-27 tvoria integračný celok s rozdielnou úrovňou HDI a jeho vývojo-
vou tendenciou. Pozitívnym javom je skutočnosť, že vo všetkých krajinách sledova-
ných od roku 1990 tento index rástol. Roku 2007 sa na základe HDI krajiny EÚ-27
rozdelili do dvoch skupín, a to do skupiny s veľmi vysokým a vysokým ľudským
rozvojom. Slovensko bolo zaradené do druhej skupiny a podľa dosiahnutej hodnoty
HDI sa umiestnilo na 21. mieste. Najvyššiu hodnotu HDI a 1. miesto dosiahlo Írsko,
za ním nasledovali Holandsko, Švédsko, Francúzsko, Luxembursko. Tento index
opäť potvrdil nerovnosti v kvalite života krajín EÚ a veľké rozdiely medzi novými
a pôvodnými krajinami.

Vývoj HDI krajín EÚ-27

Krajiny EÚ	1990	1995	2000	2005	2006	2007
Nemecko	0,896	0,919	-	0,942	0,945	0,947
Luxembursko	-	-	-	0,956	0,959	0,960
Belgicko	0,904	0,933	0,945	0,947	0,951	0,953
Holandsko	0,917	0,938	0,950	0,958	0,961	0,964
Francúzsko	0,909	0,927	0,941	0,956	0,958	0,961
Veľká Británia	0,891	0,929	0,932	0,947	0,945	0,947
Dánsko	0,899	0,917	0,936	0,950	0,953	0,955
Írsko	0,879	0,903	0,961	0,964	0,964	0,965
Grécko	0,872	0,874	0,895	0,935	0,938	0,942
Švédsko	0,906	0,937	0,954	0,960	0,961	0,963
Fínsko	0,904	0,916	0,938	0,952	0,955	0,959
Rakúsko	0,899	0,920	0,940	0,949	0,952	0,955
Španielsko	0,896	0,914	0,931	0,949	0,952	0,955
Portugalsko	0,833	0,870	0,895	0,904	0,907	0,909
Česká republika	0,847	0,857	0,868	0,894	0,899	0,903
Slovenská republika	-	0,827	0,840	0,867	0,873	0,880
Estónsko	0,817	0,796	0,835	0,872	0,878	0,883
Poľsko	0,806	0,823	0,853	0,871	0,876	0,880
Maďarsko	0,812	0,816	0,844	0,874	0,878	0,879
Estónsko	0,817	0,796	0,835	0,872	0,878	0,883
Lotyšsko	0,803	0,765	0,810	0,852	0,859	0,866
Litva	0,828	0,791	0,830	0,862	0,865	0,870
Slovinsko	0,853	0,861	0,892	0,918	0,924	0,929
Cyprus	0,849	0,866	0,897	0,908	0,911	0,914
Malta	0,836	0,856	0,874	0,897	0,899	0,902
Rumunsko	0,786	0,780	0,788	0,824	0,832	0,837
Bulharsko	-	-	0,803	0,829	0,835	0,840

Prameň: Human Development Report OSN, 2009.

Na zmiernenie nedostatkov HDI bol vytvorený alternatívny ukazovateľ, označovaný ako *IHDI*. Tento ukazovateľ je priamo porovnateľný s HDI a jeho prínos spočíva v tom, že nemeria len priemerný ľudský rozvoj, ale zahŕňa aj dosiahnuté distribuované prínosy.

Indexy HDI a IHDI krajín V-4 v roku 2007

Ukazovatele	Slovensko	Česko	Maďarsko	Poľsko
HDI	0,818	0,841	0,805	0,795
IHDI	0,764	0,790	0,736	0,709

Prameň: Human Development Report OSN.

Všeobecne by malo platiť, že tieto dva ukazovatele sú rovnaké v prípade, ak v danej ekonomike neexistujú žiadne nerovnosti v sledovaných indikátoroch. Ide však o teoretický predpoklad, ktorý v reálnom ekonomickom živote je nedosiahnuteľný. Preto sa HDI chápe ako index potenciálneho ľudského rozvoja a IHDI ako skutočná úroveň ľudského rozvoja. Rozdiely medzi HDI a IHDI vyjadrujú stratu v ľudskom rozvoji, ktorá vzniká v dôsledku toho, že potenciálny ľudský rozvoj v danej krajine nie je plne využitý. Z údajov tabuľky č. 6 vyplýva, že každá z ekonomík V-4 dosahuje nižší ľudský rozvoj, ako je jej celkový potenciál. Najväčší rozdiel zaznamenáva Poľsko, čo naznačuje, že krajiny s nižším ľudským rozvojom sa vyznačujú vyššou mierou nerovnosti, dosahujú vyššie straty v ľudskom rozvoji.

Kvalitu života hodnotí aj organizácia International Living, ktorá zostavuje *International Living's Quality of Life Index* a vyhodnocuje štáty z pohľadu ich prítlačnosti pre život. Roku 2010 bolo do porovnávania zapojených 194 krajín sveta, a tie boli hodnotené na základe 9 oblastí: náklady na bývanie, kultúra a voľný čas, ekonomika, životné prostredie, sloboda, zdravie, infraštruktúra, bezpečnosť a klimatické podmienky. Podľa tohto indexu sa na prvom mieste umiestnilo Francúzsko, ďalej nasledovali Austrália, Švajčiarsko, Nemecko, Nový Zéland, Luxembursko, USA, Belgicko, Kanada, Taliansko. Na 20. mieste sa umiestnilo Maďarsko, na 22. mieste Litva, na 24. mieste ČR, na 35. mieste Poľsko. Najlepšie podmienky pre život má Francúzsko, naopak, najhoršie sa žije v Somálsku. Slovensko sa umiestnilo na 43. mieste, pričom z čiastkových kritérií najmenej bodov dosiahlo pri hodnotení oblastí zdravia, infraštruktúry a bezpečnosti. Plný počet bodov a 7. miesto sme získali v hodnotení slobody, ktorá v sebe zahŕňa práva a slobody občanov. [22]

Ak sa kvalita života vníma vo svojej komplexnosti, predstavuje neoddeliteľne prepojenú sieť determinantov, ktoré majú povahu vonkajších i vnútorných faktorov, majú však aj povahu od zdanlivo zanedbateľných až po životne dôležité detaily kvality života. Rozhodujúcou podmienkou naplnenia vlastných predstáv o kvalite života je v prvom rade miera osobnej aktivity a seberealizácie, dôležité sú však aj ďalšie podmienky, ako cieľavedomosť, vôľa, trpezlivosť a ďalšie osobnostné vlastnosti. Na druhej strane kvalitu života dôležitou mierou determinujú vonkajšie podmienky, pod ktorými rozumieme ekonomické, spoločensko-politické, kultúrne, morálno-etické, prírodné a ďalšie atribúty života.

Pri hodnotení subjektívnej stránky kvality života je situácia zložitejšia ako pri sledovaní objektívnej stránky tejto kategórie, pretože každý človek má svoje individuálne poňatie kvality života. Okrem toho neexistuje medzi odborníkmi zhoda

v určení počtu domén tejto stránky kvality života. Názory na druh a počet domén kvality života, určujúce jej subjektívnu stránku, sú rozdielne. Hlavnými zložkami väčšiny definícií sú: pohoda (well-being) a spokojnosť (satisfaction). Spokojnosť zahŕňa hodnotiaci moment založený na emóciách, ktoré sú spojené s veľmi rozmanitými konkrétnymi potrebami, aspiráciami, záujmami, hodnotami a pod. V subjektívnej spokojnosti sa odráža vnímanie kvality života jednotlivca. Ak pridáme aj očakávania (expectation) ako určujúci faktor spokojnosti, potom kvalitu života možno vnímať ako rozdiel medzi očakávaním a tým, čo človek v skutočnosti dosiahne. Čím menší je rozdiel, tým vyššia je kvalita života. Čím menej je človek schopný naplniť svoje očakávania, tým horšia je kvalita jeho života.

Na hodnotenie *subjektívnej stránky kvality života* sa používajú rôzne formy dotazníkov a prieskumov verejnej mienky, ktorými sa získavajú informácie o spokojnosti ľudí so svojím životom a prostredím, s finančnou situáciou a ekonomickým postavením, bezpečnosťou v danej krajine, informácie o šťastí, životnej pohode a pod.

V členských krajinách EÚ sa od roku 1973 uskutočňuje prieskum verejnej mienky *Eurobarometer*, ktorý sa zaoberá širokým spektrom otázok týkajúcich sa subjektívnej stránky kvality života jednotlivých krajín EÚ. Podľa Eurobarometra 2010 považuje 17 % opýtaných slovenských občanov ekonomickú situáciu za dobrú (EÚ-27: 22 %), 60 % za menej dobrú (EÚ-27: 53 %) a 21 % za veľmi zlú (EÚ-27: 22 %). Pri hodnotení spokojnosti so svojím životom bolo 58 % spokojných (priemer EÚ-27 je 58 %), 24 % menej spokojných (EÚ-27 je 17 %), 14 % veľmi spokojných (EÚ-27 je 20 %) a 4 % nespokojných. Spokojnosť so svojou osobnou situáciou v zamestnaní vyjadrilo 43 % opýtaných (EÚ-27: 42 %), 20 % považuje túto situáciu za zlú (EÚ-27: 18 %) a 7 % za veľmi zlú (EÚ-27: 9 %). Z hodnotenia finančnej situácie svojej domácnosti vyplynulo, že 54 % slovenských občanov považuje svoju finančnú situáciu za menej dobrú (EÚ-27: 56 %), 4 % za veľmi dobrú (EÚ-27: 8%), 35 % za zlú (EÚ-27: 26 %) a 5 % za veľmi zlú (EÚ-27: 8 %). Slovenské domácnosti za svoje najväčšie problémy označili rastúce ceny, ekonomickú situáciu a zdravotníctvo. Výsledky tohto prieskumu odhalili, že Európania považujú riešenie zamestnanosti za najdôležitejší problém vo svojej krajine, väčšina opýtaných sa domnieva, že nezamestnanosť je momentálne ich najväčší problém. [23]

Hodnotenie subjektívnej stránky kvality života vykonáva aj *European Foundation for the Improvement*, ktorý pri monitorovaní kvality života krajiny postupuje na základe siedmich oblastí života: 1. príjem, štandard bývania a deprivácia, 2. subjektívny well-being, 3. rovnováha v pracovnom živote, 4. rodinný život, 5. bývanie a miestne prostredie, 6. zdravie a zdravotná starostlivosť, 7. kvalita spoločnosti. Podľa druhého prieskumu kvality života 2007 (Second Quality of life survey 2007) a hodnotenia pocitov v stupnici 1 – 10 bolo subjektívne vnímanie spokojnosti slovenských domácností so životom na úrovni 6,7 (priemer EÚ-27 je 7,0), vnímanie osobného šťastia na úrovni 7,5 (priemer EÚ-27 je 7,5). Zo zistených údajov vyplýva, že úroveň pocitu šťastia je vyššia ako úroveň spokojnosti so životom, čo možno zdôvodniť rozdielnou povahou týchto ukazovateľov. [24] Šťastie je hodnotené emocionálnejšie a je menej ovplyvnené životnou úrovňou, zatiaľ čo ukazovateľ spokoj-

nosti so životom je viac ovplyvnený sociálno-ekonomickými faktormi. Zdravie je podľa slovenských obyvateľov pre kvalitu života veľmi dôležité, čo vyjadrili číslom 9 (priemer EÚ-27 je 8). Úroveň dôvery v politické inštitúcie je pomerne nízka, a to len 4,5. Uvedené hodnotenie predstavuje subjektívne vnímanú kvalitu života vybranými respondentmi, je v nej obsiahnutý aj vplyv a výsledok ekonomického, sociálneho a kultúrneho prostredia, prístupnosti využívania verejných služieb, úrovne sociálnej súdržnosti, úrovne zdravotnej starostlivosti, politickej situácie a pod.

Obyvatelia SR považujú za najzávažnejšie tie problémy, ktoré súvisia s ich životnou úrovňou, sociálnymi istotami a nezamestnanosťou. Za nimi nasledujú problémy spojené s korupciou, kriminalitou a organizovaným zločinom. Na rozdiel od mnohých krajín EÚ-27 nie sú dostatočne citliví k otázkam životného prostredia, viac ich znepokojujú súčasné problémy v zdravotníctve.

Záver

EÚ sa kvalitou života, resp. problémom jej zvyšovania pravidelne zaoberá v rámci svojej sociálnej agendy, ktorej zásady sa neustále modernizujú a aktualizujú. Podľa Európskej komisie k zlepšovaniu kvality života vo všetkých krajinách EÚ by mohlo dôjsť (sprostredkovane) tým, že sa budú akceptovať nové výzvy súčasnej Európy. Tie majú podobu *vytvárania nových príležitostí* a odbúravania akýchkoľvek prekážok brániacich mobilite a využívaniu príležitostí, *poskytovania prístupu* k príležitostiam pre najviac znevýhodnené skupiny obyvateľstva (vzdelanie, sociálna ochrana, zdravotná starostlivosť a pod.) a *prejavu solidarity* medzi generáciami, regiónmi, bohatými i menej bohatými jednotlivcami, ale aj členskými krajinami EÚ.

I keď v rámci integračného zoskupenia pretrváva záujem o zmiernenie rozdielov v kvalite života, ukazuje sa, že reálne ekonomické možnosti dotknutých krajín zatiaľ nevytvárajú dostatočný priestor pre zmeny spotrebiteľského správania sa a spotreby v zmysle možného približovania sa úrovni kvality života vyspelých krajín EÚ.

Zníženie rozdielov medzi bohatými a chudobnejšími členmi únie je potrebné vnímať ako nevyhnutný proces, pravdepodobne bude prebiehať v dlhodobom časovom horizonte, pretože je ovplyvňovaný súčasnou hospodárskou krízou a jej sprievodnými negatívnymi znakmi, rozdielnym ekonomickým potenciálom jednotlivých krajín a schopnosťou jeho využitia, penzijnými reformami, problémami so zadlžovaním a dodržiavaním rozpočtovej disciplíny jednotlivých krajín a pod.

Ak má Slovensko dosiahnuť reálnu konvergenciu, musí akceptovať požiadavku zvyšovania kvality života na úroveň priemeru EÚ a ponímať ju ako výzvu na zabezpečenie dôstojného života svojich obyvateľov. Realizácia tejto požiadavky musí byť podporená ekonomickým rastom, rastom príjmov domácností, znižovaním nezamestnanosti, ako aj synergickými efektmi vyplývajúcimi z európskeho integračného zoskupenia a schopnosťou ich v plnom rozsahu aplikovať do podmienok SR.

Literatúra

- [1] BRATSKÁ, M.: Zvládanie záťažových situácií v kontexte kvality života. Dostupné na: <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/dzuka3/03.pdf>
- [2] DUDOVÁ, I. 2009: *Ekonomika vzdelávania*. Bratislava: Ekonóm, 2009. ISBN 978-80-225-2750-7.
- [3] DVOŘÁKOVÁ, Z. – DUŠKOVÁ, L. – SVOBODOVÁ, L. a kol. 2006: *Svět práce a kvalita života: Vliv změn světa práce na kvalitu života*. Praha: Výzkumný ústav bezpečnosti práce, 2006. ISBN 80 – 86973 – 08 – 5.
- [4] DŽUKA, J.: Kvalita života a subjektívna pohoda – teórie a modely, podobnosť a rozdiely. Dostupné na: <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Dzuka3/05.pdf>.
- [5] GALBRAITH, J. K. 1967: *Spoločnosť hojnosti*. Praha: Svoboda, 1967.
- [6] HNILICOVÁ, H. 2002: Kvalita života a její význam pro medicínu a zdravotníctví: k vymezení pojmu a jeho vývoje. Praha: 2002.
- [7] HOLKOVÁ, V. 2009: Aktuálne problémy zdokonaľovania kvality života domácností SR po vstupe do eurozóny. In: *Hospodárska politika SR po vstupe Slovenska do EMU*, Bratislava: NHF EU, 2009, ISBN 978- 80-225-2742 (CD).
- [8] HOLKOVÁ, V. a kol. 2010: Mikroekonomické súvislosti spotreby a kvality života domácností SR. Bratislava: Ekonóm, 2010. ISBN 978-80-225-3123-8.
- [9] HOLKOVÁ, V. – GALAJDA, M. 2003: Spotreba slovenských domácností a jej zmeny ako dôsledok transformačného procesu. In: *Acta academica karviniensia*, č. 2, 2003, Opava. ISSN 1212-415X.
- [10] HOLKOVÁ, V. – LALUHA, I. 2009: Nerovnosti kvality života domácností Slovenskej republiky z pohľadu ich spotreby. In: *Nová ekonomika*, ročník II, No. 4, 2009, s. 89-102, ISSN 1336-1732.
- [11] HOLKOVÁ, V. – LALUHA, I. 2009: Spotreba a kvalita života domácností SR z pohľadu ich peňažných výdavkov v nových ekonomických podmienkach. In: *Ekonomika cestovného ruchu a podnikanie*, číslo 1, 2009, ročník 1, ISSN 1337-9313.
- [12] HOLKOVÁ, V. – LALUHA, I. 2007: Vplyv integračného procesu na spotrebu a kvalitu života slovenských domácností. In: *Integračný proces a jeho vplyv na verejné financie*. Bratislava: NHF EU, 2007, ISBN 978-80-225-2583-1.
- [13] HUMAN DEVELOPMENT REPORT 2007/2008, dostupné na http://hdr.undp.org/en/media/HDR_20072008_EN_Complete.pdf
- [14] KRÍVOHLAVÝ, J. 2001: Psychologická pojetí a způsoby zjišťování kvality života. 2001. Dostupné na: http://www.volny.cz/j.krivohlavy/clanky/c_kvalita-.html.
- [15] LALUHA, I. 2008: Kvalita života. In: Stanek, V. a kol.: *Sociálna politika*. Bratislava, Sprint dva, 2008. ISBN 978-80-89393-02-2.
- [16] LALUHA, I. 2004: Kvalita života a transformačné premeny. In: *Ekonomické rozhlady*, č. 4, 2004. ISSN 0323-262X.
- [17] MÜHLPACHR, P. 2005: Měření kvality života jako metodologická kategorie. In: *Kvalita života v kontexte globalizácie a výkonnej spoločnosti*. Prešov: FF PU, 2005. ISBN 80-8068-425-1.
- [18] TOKÁROVÁ, A. 2005: K metodologickým otázkam výskumu a hodnotenia kvality života. In: *Kvalita života v kontexte globalizácie a výkonnej spoločnosti*. Prešov: FF PU, 2005. ISBN 80-8068-425-1.
- [19] VALENČÍK, R. 2004: *Mikroekonomie*. Praha: EUPRESS 2004, ISBN 80-86754-20-0.
- [20] VEENHOVEN, R. 1977: Advances in understanding happiness. In: *Revue Québécoise de Psychologie*, 18.
- [21] <http://hdr.undp.org/en/statistics/indices/hdi/>
- [22] http://hdr.undp.org/en/statistics/indices/gdi_gem/
- [23] <http://www.barometer.cetelem.sk/>
- [24] Second European Quality of Life Survey. Dostupné na: <http://www.eurofound.europa.eu>
- [25] http://www.statistics.sk/pls/elisw/objekt.send?uic=2422&m_sso=2&m_so=40&ic=80
- [26] Štatistika rodinných účtov. Sociálne štatistiky. Bratislava: ŠÚ SR, 2010.
- [27] Eurostat.